

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТНОЇ АКТИВНОСТІ У НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Разумова Т. М.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
razumova.tetyana@gmail.com*

Сучасний суспільний простір мінливий і множинний, тому потребує постійних складних виборів і прийняття ґрунтовних рішень. У цих умовах в освіті, науці, навчальній і професійній діяльності останні десятиліття відбувається зміщення акцентів з розвитку індивіда, який чітко слідує визначеним ролям та обов'язкам і дотримується готової точки зору, на особистість, яка проявляє ініціативність, творчо перетворює світ, має розвинений емоційний інтелект та визначені цінності, здатна до усестороннього осмислення й аргументації власних поглядів, ризику та глибинного прогнозування, вміє бути толерантною до невизначеності, є самодостатньою, відповідальною і самостійною у діяльності [1-3]. Відповідно, збільшуються вимоги до суб'єктної активності людини.

Доречно зауважити, що нова державна концепція розвитку професійної освіти орієнтована на особистість, здатну формувати власний погляд на усталені речі, долати упередженість, трансформувати свою поведінку, цінності і переконання відповідно до нових знань й актуальної картини світу, своїх внутрішніх стимулів і спонукань, а також здатну планувати, контролювати хід та оцінювати результати своїх дій. Людина стає суб'єктом перетворень, що, на думку Л. Новик, Т. Мазур [4], проявляється у цілеспрямованих діях із самовдосконалення та утвердження власної позиції. Це породило поняття «суб'єктна активність», сутність, структура, закономірності розвитку і механізми якої наразі недостатньо вивчені.

Загалом феномен активності має значну філософську і психологічну історію розробки, що породило різноманітність наукових трактувань поняття «суб'єктивна активність» (Г. Костюк, С. Максименко, В. Татенко, Т. Титаренко, В. Титов та ін.), досліджень різних аспектів розвитку суб'єктності, суб'єктної активності та суб'єктної позиції (Д. Мещеряков, К. Олексій, Л. Примачок, М. Савчин, М. Сидорова та ін.), зокрема, в системі вищої освіти (І. Бех, І. Булах, Ж. Вірна, В. Вовк, Л. Долинська, С. Максименко, М. Савчин, С. Певна, Ю. Швалб, Т. Яценко та ін.). Часто концепції з різних дисциплін, пов'язані з вивченням суб'єктності, не лише взаємно доповнюють, але й суперечать одна одній, породжуючи нові кола проблем і питань, які потрібно дослідити і вирішити.

Ми вважаємо, що суб'єктна активність майбутніх фахівців пов'язана, зокрема, з особливостями їх самоактуалізації та структурою смисложиттєвих орієнтацій, що і було вирішено дослідити детальніше у психологів.

Емпіричну групу склали 80 студентів 1-го курсу за спеціальністю «Психологія».

У дослідженні було використано методику САМОАЛ (А. Лазукіна, адаптація Н. Каліної) з метою визначення загального показника самоактуалізації та специфічних її особливостей у психологів, а саме: орієнтації в часі (наскільки вони живуть сьогоднішнім, не відкладаючи своє життя «на потім» і не намагаючись знайти порятунок у минулому); цінностей; погляду на природу людини (позитивний або негативний); потреби в пізнанні (відкритість новим враженням); прагнення до творчості (креативність); автономності; спонтанності (співвідноситься з такими цінностями, як свобода, природність, гра, легкість без зусилля); саморозуміння; аутосимпатії; контактності (товариськість, доброзичливість); гнучкості в спілкуванні.

За результатами проведеного експерименту встановлено, що більшість студентів-психологів 1-го курсу була внутрішньо спрямована на саморозвиток і реалізацію особистісного потенціалу в навчально-професійній діяльності. Виявлено значну частку респондентів із середнім рівнем самоактуалізації, за якого спостерігаються нестабільні, періодичні прагнення до розвитку і досягнення цілей, що зумовлено внутрішніми (низька самооцінка, страх невдачі та ін.) та зовнішніми (відсутність підтримки, несприятливі обставини) причинами, у тому числі психологічними особливостями початкового періоду студентства, коли особа адаптується до нового етапу і умов життєдіяльності, навчального процесу і соціальних взаємин, активно переоцінює свої цінності, звички, погляди. Ми припустили, що з кожним новим етапом навчання рівень самоактуалізації у більшості студентів-психологів буде підвищуватися.

У підсумку було виявлено, що самоактуалізація студентів-психологів 1-го курсу більшою мірою реалізовувалася високим рівнем розвитку таких її структурних компонентів, як: цінності, креативність, спонтанність, саморозуміння, аутосимпатія та контактність. Отже, здатність студентів-психологів дотримуватися основних цінностей самоактуалізованої особистості (справедливість, добро, самодостатність, життєрадісність та ін.), творчий підхід до життя і боротьба зі стереотипами, легкість, природність і свобода самовиявлення, сенситивність до власних потреб і бажань, позитивна Я-концепція та схильність до встановлення взаємокорисних і приємних стосунків з оточенням – усе це на даному етапі навчально-професійного розвитку може позитивно впливати на суб'єктну активність респондентів.

У той же час, на даному етапі значній частині студентів-психологів у повноцінному розвитку самоактуалізації перешкоджали низька сформованість орієнтації в часі, позитивних поглядів на суть людини та гнучкість у спілкуванні, тобто невпевненість у собі, пошук психологічної «схованки» у минулому, сприйняття за норму прояви егоїзму, недовіри до людей, нездатність зрозуміти інших, ригідність у спілкуванні і самовираженні.

Однією із характеристик суб'єктної активності було визначено смисложиттєві орієнтації, які визначають внутрішню потребу людини в розвитку, зокрема у здобутті професії. За допомогою методики Д. Леонтєва «Тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)» було встановлено, що більшість студентів-психологів відчувала задоволеність продуктивністю й осмисленістю свого життя, вважаючи його цікавим, змістовним й емоційно насиченим. Досліджувані студенти позитивно сприймали дійсність, високо оцінювали особистісні та навчальні досягнення, хоч значна частина все ж більш критично ставилася до минулого досвіду. У більшості студентів-психологів виявлено інтернальний локус-контролю, тобто випробувані були наділені достатньою свободою, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей та уявлень про його смисл, цінностей і переконань. Вважаємо це ключовою ознакою розвитку суб'єктної активності майбутніх психологів.

Отже, нами розглянуто особливості самоактуалізації та смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів, що визначають їх суб'єктну активність у навчально-професійній діяльності. Подальші наукові розвідки будуть спрямовуватися на дослідження навчальної мотивації, академічної саморегуляції, показників автономності-залежності студентів-психологів, а також на встановлення найбільш значимих позитивних кореляцій для суб'єктної активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк В. О. Психолого-педагогічні чинники розвитку суб'єктної позиції студентської молоді : дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Івано-Франківськ, 2018. 305 с.
2. Мещеряков Д. С. Розвиток суб'єктної активності дорослих користувачів соціальних мереж: дис. канд. психол. наук: 19.00.07. НАПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка. Київ. 2019.
3. Назар М. М. Інформаційні технології у дистанційному навчанні як чинник розвитку суб'єктної активності. *Технології розвитку інтелекту*, 2021. Т. 5. № 1. DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2021.5.1.1>
4. Новик Л., Мазур Т. Особистісні чинники суб'єктної активності майбутнього фахівця соціальної роботи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. 2019. Вип. 8. С. 57–65.